

Баянғали Әлімжанов

Деген екен

Астана 2016

Баянғали Әлімжанов Деген екен

*Текст предоставлен правообладателем
Деген екен: Астана; 2016
ISBN 978-601-7804-14-5*

Аннотация

Ақын, жазушы, драматург, жыршы, манасшы Баянғали Әлімжановтың бұл кітабына өмірден туған, табан астында тауып айтылған өлеңдері мен қысқа да нұсқа сөздері жинақталған. Ел азаматтарымен әзіл-қалжыңы жарасып жүрген ақын шуақты күлкімен адам бойындағы ізгі сезімдерге әсер етіп, күлдіре отырып ойландырады, бүгінгі заманымыздың сан алуан құбылыстары жайынан сыр шертеді.

Содержание

Аяғыңды тоса қоймадың ба?	5
Қара шалдар	7
Елбасымен кездесу	10
Елбасымен әзіл	14
Бурабайда	19
Үш президент пен ақын	22
Қызыл қамзол мен лампас	24
Үкімет пен аппарат	28
Оқжетпесте	31
Баян – сапар	32
Бауырлар	36
Мәдениетті қойлар	39
Ғабиден мен Нәбиден	40
Жұлдыз бен арт	42
Қарауыл мен сарауыл	43
Шейхтың сыйлығы	44
Мешіт	45
Көңіл күйі	47
Стоматологтың үйінде	48
Сенатор мен велосипед	49
Ақынның машинасы	51
Шалбай мен далбай	53
Виски, арақ, жүң-жүң	54

Баянғали Әлімжанов Деген екен

Аяғыңды тоса қоймадың ба?

Баянғалидың әкесі Тақан ақсақал – ұлы Отан соғысының екінші топтағы мүгедегі, соғыстың басынан аяғына дейін қатысып, Берлинге дейін барып қайтқан. Екі рет ауыр, бір рет жеңіл жараланған. Бір жолы танк снарядының жарықшағы шекеден тиіп, әрең аман қалған екен.

1996 жылдың жазында соғыс мүгедектеріне жеңіл автомобиль берілетіндігін естіп, ауырып жатқан ақсақал Баянғалиға: «Мені комиссияға апар,» – депті. Аудан мен облыстағылар әрлі-берлі қарап, ақынға: «Анда барып өйтіп жіберсеңіз, мында барып бүйтіп жіберсеңіз, біреу-міреулер көмектесіп жіберсе, атай машина алуы мүмкін,» – деп ақыл беріпті. Сонда ақын: «Менің әкем қанын блатпен төккен жоқ, машинаны да блатпен алмайды! «– деп, дәрігердің әділ шешіміне жүгініпті. Дәрігерлер дұрыстап қарап: «Әкеңіздің сырқаты бір емес, бес кісіге жетерлік екен, он машиналық еңбегі бар екен!

Мұндай ардагерлер қазір өте аз қалды ғой, бәрі-

не де машина берсе артық емес,» – деп жылы сөзбен шығарып салыпты. Сөйтсе, заң бойынша, аяғынан ауыр жараланған кісіге машина беріледі екен де, Тахаңның жарақаттары ол заңға жатпайды екен. Ақсақалды үйіне әкеле жатып, Баянғали: «Ал, енді мазаны алмай тыныш жат үйде. Осының бәрін әуелде ойламаған өзіңнен көр! Оққа басыңды тосқанша, аяғыңды тоса қоймадың ба!? «– деген екен.

Қара шалдар

Мұхтар Әуезовтың 100 жылдығына арналған айтыста (Алматы, 1997ж.) шымкенттік Әселхан Қалыбекова Баянғалиға әкесі Тақан ақсақалдың қазасына көңіл айтады. Сонда сөз кезегі келгенде, Баянғали былай жырлаған екен:

Менің әкем Тақанның
Ерлігі көп айтатын,
Жауған оқтың астында
Жау тылынан «тіл» іздеп,
Түнде талмай жортатын,
Тоғыз танкі талқандап,
Таң атқанда қайтатын,
Бейбітшілік заманда
Бір телешке шөп сұрап,
Қолтықтап ап шалдарды
Канторға қарай тартатын,
Барлығын жеңген батырың
Қайран анам Бәтима
Марқұмнан жаман қорқатын!

Менің әкем Тақан шал
Фашистке ойран салыпты,
Берлинге дейін барыпты,
Қиратушы еді оны да

Қырық шақырым қалғанда
Соғыс бітіп қалыпты,
Гитлер менен Геббельс:
«Тақан келсе болмайт, деп,
Жағдай енді оңбайт!» – деп,
Атылып өліп қалыпты!
Менің әкем секілді
Қара шалдар жасасын
Халық қылған халықты!!!

Шалдар жайы мәселе саналмай жүр,
Әлі де үкіметте қаралмай жүр,
Бір кезде Берлинді алған хас батырлар
Банкіден пенсиясын ала алмай жүр!

Кемпір менен шалдарды
Осыншама жүдетіп,
Сорлатуға болмайды,
Кемпір менен шалдарды
Тарықтырып тұрмыста,
Зарлатқандар оңбайды!

Содан Әселхан сөзді бір кезекте бүгінгі ел байлығын тонап алған ұры-қарыларға бұрып, «сырттай қарасаң бәрі әп-әдемі, галстук тағып, тап-таза, сып-сыпайы боп жүреді, ал өз құлқындарын ойлағанда керемет! «– деп ашына жырлайды. Сонда сөзді іліп әкеткен Баянғали былай депті:

Ұрының ең жаманы сыпайысы,
Болмайды ондайлардың құдайысы,
Ұрының қолын шауып тастайтұғын
Бәрінен жақсы екен ғой Қытай ісі.

Билікке аз ғана күн кетсе жолап,
Алады ел байлығын түгел тонап,
Қытайдың заңын егер бізге енгізсе,
Болар ед бастықтардың көбі шолақ!

Елбасымен кездесу

1994 жылдың жазында Қазақстан президенті Нұрсұлтан Назарбаев Көкшетауға келгенде облыс басшылары Баянғалидан Қарасуға барып, өлең айтып беруін өтінеді. Келесі күні қой бағудың кезегі келіп тұр екен, оны әкесіне тапсырып, ақын Бурабайға барды. Президенттің қайықпен жүзгенін көрген адамдар: «Мықты адам екен, соңынан жүзген екі адамға жеткізбеді,» – дейді. Біраз уақыттан соң дастархан басында кезек ақынға келеді:

Алла деп мен кірейін өлеңіме,
Ризамын бүгін сізді көргеніме,
Өскемен, Семей жағын орағытып
Көгілдір Көкшетауға келгеніңе,
Заманның тозаңынан тазардың ба,
Бір сүңгіп Қарасудың тереңіне!

Құдайым аулақ қылсын қайғы-мұңнан
Еліміз айрылмасын байлығынан,
Алып өт аман-есен қазағымның
Кемесін заманыңның айдынынан!

Көмекшің Иманғали қара бала
Ұқсасын ой мен ісі даналарға,

Нұрекең саясында жүргеннен соң,
Бәйтерек болад шығар жеке дара,
Президент суда жүзіп жүрген кезде
Ұйқыдан тұрып жатқан жаңа-жаңа!

Ақылмен жүрер жолды нұсқап жүрген
Халықты жақсылыққа бастап жүрген,
Рахмет Нұрсұлтандай ағамызға
Амалдап орыс-қытай арасында
Абылай саясатын ұстап жүрген!

Беу, Нұраға бері қара,
Дүрсінгенді горбиттің
Ерсінгенді ербиттің,
Қазағыңды көркейттің,
Қумадың жолын егестің,
Қумадың жолын өңештің,
Ақылдың жолын ұстадың,
Алшаң басып Ақ үйде
Клинтонмен де кеңестің,
Жапонның көрдің патшасын,
Ағылшын, испан басқасын,
Әлемдегі патшаның
Бәрімен бүгін теңестің!

Ақынмын алдыңызда әнге басқан,
Атынан туған елдің шашу шашқан,
Көп сәлем әкеп тұрмын ауылдағы
Қаракөз, қандас бауыр қарындастан,

Асығып тұра шаптым сіз келді деп
ҚойдыҢ да кезегіне қарамастан,
Жағдайын жақсартсаңыз ауылдардың
Жалғанда хан болмайды сізден асқан!

Нұрекең рахмет айтып, демалуға кеткен соң, көмекшісі Иманғали Тасмағамбетов қасында отырған тұлғалы кісі – Амангелді Шабдарбаевтың президентті қорғау бөлімінің бастығы екенін, Колбиннің тұсында Қонаевқа қарсы арыз жазбағаны үшін қуғын көргенін айтады. Оның ерлігіне риза болған ақын:

Қайтпаған КГБ-ның нағанынан,
Сол үшін айырылған погонынан,
Тар жерде Димекеңді сатпай қалған,
Айналдым Амангелді табаныңнан!

Басыңнан Амангелді бақ кетпесін,
Ақының сөзді қалай нақты етпесін,
Мәз болып өлең тыңдап отырғанда
Бір сұлу президентті ап кетпесін! – деген екен.

Содан елге келсе, аудан активі президент ауданға келіп қалар ма екен деп күтіп отыр екен. Ақынның әңгімесін тыңдап, мән-жайға қаныққаннан кейін, аудан әкімі Кеңес Мұқатов: «Бізге де бірдеңе айтсаңшы,» – дейді. Сонда Баянғали:

Айтайын әкімдерің құлақ қойса,
Жиналып отыр екен жағып монша,
Президентке өлең айтып келгеннен соң,
Әкімге айтқым келмейді менің онша! – деген екен.

Елбасымен әзіл

1995 жылдың тамызында Нұрсұлтан Назарбаев Еңбекшілдер ауданына келеді. Ол кісіні қарсы алуға дайындалып жатқанда аудан әкімі, түбі кеңашылық Кеңес Шәмшіұлы Мұқатов Баянғалидан: «Президентке не айтасың?» – деп сұрапты. Сонда ақын:

Сіз келеді дегелі,
Біздің елге көп болды,
Күте-күте өзіңді
Елдің көзі төрт болды,
Сізге сойған жылқыны
Әкімдер өзі жеп болды! – десем қайтеді! – деген екен.

«Ойбай, бізді жұмыстан шығарасың, айта көрме!» – депті әкім.

Нұрекең келген соң, Ғабдісәләм қажы атындағы жаңа мешітке кіріп, кілем сыйлайды, Біржан салдың басына барып, құран оқытады. Степнякты аралап, аудан жұртшылығымен кездеседі. Кездесу барысында зайыбы Сара Алпысқызының Степняк маңында туғанын айтады. Жұртшылықтың сұрақтарына жауап беріп, Меке мен Мәдинаға барғанын, пайғамбарымыз Мұхаммед ғәләиссәләмнің қабіріне тәуәп қылғанын

әңгімелейді. Ақсақалдардың Еңбекшілдер ауданына Біржан сал атын беру жөніндегі тілегін құптайды.

Кездесуден кейін, дастархан басында Баянғалиға өлең айтқызады. Әуелі Елбасы ақыннан Қырғызстанға қалай барып келгенін сұрап, содан кейін: «Елінде отырмыз ғой, Біржан атаңның бір өлеңін айтшы», – депті. Баянғали «Теміртасты» айтып беріпті. «Осындай адамды да керегеге байлаған-ау біздің қазақ!» – депті Елбасы мұңайып. Бұдан кейін Баянғали президенттің келгеніне арнап біраз өлең айтыпты:

Ел-жұртың қарсы алып тұр Нұрекелеп,
Келгенің жатыр үлкен мереке боп,
Нұреке, қадамыңыз құтты болып,
Дарысын біздің елге береке боп!

Келген жерің, Нұреке,
Абылай орда еткен жер,
Қазақтың соңғы көсемі
Кенесары, Наурызбай
Күңіреніп өткен жер!
Аспандағы аққуға
Біржанның әні жеткен жер!
Ұрпақтары солардың
Белін бекем буған жер,
Атаның жолын қуған жер,
Жаңа өзіңіз айтқандай
Апамыз Сара туған жер!

Шүкіршілік, аллаға
Жақсы-жақсы менің де
Жезделерім көп еді,
Бірақ-тағы ішінде
Президенті жоқ еді!

Апамыздың қадірін
Патша жездем ұққан ғой,
Бар әлемнің бөбегін
Бауырына басатын
Жақсы-жақсы қасиет
Сара апамның бойына
Біржан жатқан киелі
Топырақтан жұққан ғой!

Бұдан кейін президент бірге отырған ел адамдарымен әңгімелесіп, олардың сұрақтарына жауап береді. Әңгіме барысында кейбір басшылардың араққа үйірлігі жөнінде де сөз болыпты. Бір кезде аудан әкімі Кеңес Мұқатов пен аппарат жетекшісі, Баянғалидың жиені Еркетай Жомартов мипалау әкеліп, меймандарды сыйлапты. Сол кезде Баянғали домбырасын алып:

Әкімнің мипалауы әзір болды,
Бір талай о да бізге әзіл болды,
Қосылып Елбасымен мипалау жеп
Сәніміз, ағайындар, қазір келді,

Басқаның президенті іше берсін
Біздікі, шүкіршілік, қажы болды! – депті.

Сонда Нұрекең: «Мына жерде арақ құйғызбады деп отырсың ғой,» – депті күліп. Бірге отырған Болат Бекенов, Тасболат Алпысов сынды ақсақалдар, ауыл шаруашылығы министрі Жәнібек Кәрібжанов, облыс әкімі Қызыр Жұмабаев, КНБ, милиция генералдары Мәжит Жанділдинов, Амангелді Жармағанбетов және басқалары да: «Енді не айтар екен?» – дегендей ақынға қарап қалыпты.

Болғанмен кемшілігі зор басымның,
Әрдайым жақсылардың жолдасымын,
Арақ пен темекіні қатар қойған
Мен де, аға, Көкшетаудың молдасымын! – депті ақын.

«Бұрын өкірткенсің ғой!» – депті күліп Нұрекең. Сонда ақын:

Арақтан бұрын ептеп алатынбыз,
Қиялмен әр нәрсеге баратынбыз,
Ол кезде генералға қол жетпейтін
Қолында сержанттардың болатынбыз,
Далада жатып қалған жеріміз жоқ,
Күнара КПЗ-ға қонатынбыз! – деп әзілдеген екен.

«Милициямен онша емес екенсің ғой», – депті Нұрекең күліп. Сонда Баянғали:

Арақты мен онша көп ішпейтінмін,
Ал ішсем талай қызық істейтінмін,
Өкпем жоқ милицияға, жаяу жүрмей,
Үстінен ППМ-нің түспейтінмін,
Айбатты арыстандай ақырмаса,
Аруағын аталардың шақырмаса,
Жігітті жігіт деу де қиын, кейде

Сәті түссе, түрмеге де отырмаса! – дегенде, Нұрекең күліп жіберіп, ақынның өнеріне риза болып, алғыс айтып, ағалық ақ тілегін білдіріпті.

Бурабайда

1995 жылдың күзінде Нұрсұлтан Назарбаев Көкшетауға аз уақытқа демалуға келгенде, Баянғали Бурабайға барып, Елбасының алдында өлең айтыпты. Президент әуелі ақынға Біржан салдың «Теміртасын» айтқызып, содан кейін: «Мына ағаң— Премьер-Министр Әкежан Қажыгелдин, Көкшетауға тұңғыш келіп отыр, мына ағаң – КНБ-ның бастығы, генерал-лейтенант Сәт Тоқпақбаев. Бұл кісілерге қош келдің деп, бірдеңе айтпайсың ба?!» – депті. Сонда ақын былай деген екен:

Құдайым кез қылсын деп жақсы кезде,
Сөйлейін бұрылмастан басқа сөзге
Айтамын қош келдің деп ағаларға
Қош келдің, Көкшетауға патша жезде!

Орындайын бұлжытпай,
Президенттің жарлығын,
Премьер-министр көрсетсін
Елімізге нарлығын,
Ақыл, қайрат, жігермен,
Ағалар, жеңіп шығындар,
Заманның мына тарлығын!
Қажыгелдин Әкежан

Премьерлердің ішінде
Жаңадан шыққан жас пері,
Алысқанын жығатын
Дзюдоның мастері,
Сол күшінді халықтың
Қажетіне жұмсай бер,
Нұрекеңнің ләшкері!
Премьер аға, өзіңе,
Пенсиямызды берсін деп
Сәлем айтты шалдар да,
Папамыздың айлығын,
Жылдамырақ берсін деп,
Сәлем айтты балдар да!

Әрдайым әсем әнге сап жүрейін,
Дау-шардан аулағырақ ақ жүрейін,
КНБ бастығымен ойнаймын деп
Мен осы бір бәлеге қап жүрмейін!

Айналайын, Сәт аға,
Ақындармен алыспай,
Атаның жолын жалғай бер,
Тәй-тәй басқан қазақтың
Мемлекетін қажымай
Жауларынан қорғай бер!

Қарсы алды өздерінді Көкше жері,
Оқжетпес, Бурабай мен сексен көлі,
Аман бол, ел басқарған ағаларым,

Жақсылыққа бастар деп, өздеріңе
Үмітпен қарап отыр қазақ елі! – деген екен.

Үш президент пен ақын

1996 жылдың шілде айында Қазақстан президенті Нұрсұлтан Назарбаев, Өзбекстан президенті Ислам Каримов, Қырғызстан президенті Асқар Ақаев Көкшетауда бас қосты. Үш президенттің алдында жыр толғаған ақын Нұрекеңді туған күнімен құттықтапты.

Нұреке, құтты болсын ер жасы – елу алты,
Өркендеп туған елмен бірге шалқы!
Сіздерге ақ тілегін қосып отыр
Бір туған қазақ, қырғыз, өзбек халқы!

Ислам аға, қош келдің
Алдыңнан шықтым әкалап,
Ордалы он сан өзбекті
Ту астына жидырдың,
Бір арнаға сидырдың,
Ұры менен қарыны
Бір жарлықпен тидырдың!
Өзбек, қазақ, қырғызға
Туыстықты күй қылдың!

Құрметті ағаң Асекең,
Ел қырғыздың басы екен,
Қош келдің Көкше жеріне,
Сұлу сексен көліне,

Өз еліңдей жарасып,
Шыға бер, аға, әрдайым,
Дархан қазақ төріне!!!

Қазақ, қырғыз, өзбегім – туған бауыр,
Бөтен бе сіздің қышлақ, біздің ауыл?!
Тұтасып, бір-біріңе пана болып,
Тұрыңдар, аннан-мыннан соқса дауыл,
Ұрпағым, бөлінбе деп жатқан шығар
Ташкенде Төле би мен Шайхантауыр!

Бар әлемнің алдында
Жарқырай берсін жүздерің,
Ұзағынан болсын алдыңда
Бұдан да жақсы кездерің,
Қол ұстасып жасай бер
Қазақ, қырғыз, өзбегім!!!

Президенттер ақынға алғыс айтыпты. Ислам Кари-
мов ұшып тұрып, Баянғалиды құшақтап: «Тошкенге
келиң!» – деп, қонаққа шақырыпты.

Қызыл қамзол мен лампас

Қазақстанның қорғаныс министрі, Совет Одағының Батыры, Қазақстанның Халық қаһарманы, армия генералы Сағадат Нұрмағамбетов 1995 жылы жазда зайыбымен, балаларымен Бурабайда демалғанда, Степнякқа келіпті. Меймандар моншадан шығып, дастархан басына келеді. Ашық терезеден жел соғып тұрғандықтан, Сәкең қақ төрге отырмай, ықтау жағынан отырса керек. Содан әңгіме-дүкен, мәжіліс қызған кезде, кезек Баянғалиға келіпті.

Қош келдіңіз еліме
Аты аңызға айналған
Қаһарман батыр, қолбасы,
Сағадаттай батырды
Төбесінен түссе де
Жеңе алмаған фашистің
Снаряд пен бомбасы,
Жетпістен жасы асса да
Қылшылдаған капитан
Секілді түр мен тұлғасы,
Қаһарманның балдары
Әкенің жолын жалғашы,
Айналайын ақ жеңге,
Сәкенді жақсы бақ, жеңге,

Оңай емес болу да
Қолбасының жолдасы,
Біле білсек Сағадат
Бөгенбай мен Қабанбай
Батырлардың жалғасы,
Тұғырдан таймай сардарым,
Сарбазды сапқа тұрғызып,
Қазақтың елін қорғашы!

Бар қазақ үлгі алады, жауға шапқан,
Бауыржан, Мәлік, Қасым, Сағадаттан,
Сағадат жастайынан от-жалын боп,
Бата мен алғыс алған жамағаттан,
Қара нардай қаһарман ұлым бар деп,
Қазағым, ай-әлемге жырла, мақтан,
Ұланның үміті көп, жетпісінде
Жігіттей жарқыраған азаматтан,
Сызды окопта саспаған сардар аға,
Қаштың ба Степнякта сквозняктан! –
дегенде қонақтар ду күліпті.

Сәкең ақынның жырларын ықыласпен тыңдап,
оның Манастың мың жылдық тойына баратынын есті-
гесін, «Манасты» айтқызыпты.

– Қырғыздарға барғанда қандай киім киіп бара-
сың? – деп сұрапты.

– Қара шапан, қара шалбар, қызыл қамзол!

– Жігітке қызыл не керек? – депті Сәкең.

– Аға-ау, сіздің лампасыңыз да қызыл емес пе? – депті ақын. Батыр күліп жіберіп, сәт-сапар тілеп, ағалық алғысын айтыпты...

Арада бірнеше ай өткен соң, 1995 жылдың күзінде Сағадат Нұрмағамбетов жұмыс бабымен Көкшетауға тағы келеді. Шортанда, демалыс үйінің дәмханасында Баянғалиды: «Алимжанова надо встречать стоя!» – деп, құшақтап қарсы алыпты. Ол кісінің қасындағы бүкіл генералдар мен офицерлер де, басшылар да тік тұрыпты. Қаһарман аға ақын інісін Қырғызстанның Абдылас Малдыбаев атындағы Халықаралық сыйлығының лауреаты болуымен құттықтайды, жорықты жылдардан сыр шертеді. Кезекті ақынға беріп, әлгі әңгімелерін арқау еткен әзіл өлеңдерін ықыласпен тыңдайды.

Қан майданда жүргенде
Сағадат батыр капитан
Бейбіт күнді аңсаған,
Сол күнге жетпей арманда
Құрбан боп кетті қанша адам,
Көрсен де соны мойымай
Ротасын бастап «уралап»
Жеңіске батыр жол салған,
Кешіп өтіп Висланы
Қуып шығып фашисті
Самогон ішкен Польшадан!

Қас дұшпанды талқандап
Жойғанша көзін қоршаған
Сағадат батыр, генерал
Қорғаныс пен әскерін.
Тапсырып отыр ел саған!!!

Қашан да жақсы сөзді жырлағам-ды,
Біреулер оны ұнатпай сұрланады,
Манастың тойына мен аттанарда
Сөмкемді машинадан ұрлап алды.
Дәм жазса, жақсылықпен кездесерміз,
Сыйласып, өзілдесіп сөйлесерміз,
Ақынды ешкім қорғайтын түрі жоқ-ау,
Беу, Сәке, өзімді-өзім қорғау үшін,
Именной бір пистолет бермесеңіз!!! – деген екен.

Сонда Сағадат батыр ағамыз: «Считай, что пистолет уже в кармане! Енді Алматыға келсең, тек өзіме хабарлас!» – деп, Баянғалиды құшақтап, ағалық ақ тілегін білдірген екен.

Үкімет пен аппарат

1995 жылдың жазында Көкшетауда идеология қызметкерлерінің аймақтық жиналысы болып, оның жұмысына Қазақстан Премьер-Министрінің орынбасарлары Иманғали Тасмағамбетов пен Нағашыбай Шайкенов бастаған бір топ басшылар қатысады. Алматылық қонақтардың самолеті кешігіп келіп, жерге қона алмай, көкте біраз жүріп қалып, көкшетаулықтар қонағасыны түн ортасында береді. Біраз отырған соң кезек қонақтардың әңгімесін тыңдап, үндемей отырған Баянғалиға келеді. Сонда ақын өлеңмен қонақтарды құттықтай келіп, Иманғалиға бұрылып, былай депті:

Ассаламуғалейкүм, Иманғали,
Көкшеге идеолог жиған Ғали,
Аспаннан самолеті түспей қойып,
Бензинді бұлт ішінде құйған Ғали,
Иманғали келген соң Көкшетауға
Қарсы алды өлеңдетіп Баянғали.

Қорқып едік, Имеке,
Бұл жиналыс Көкшеде
Болмай кетер ме екен деп,
Самолетің біржола
Қонбай кетер ме екен деп,

Иманды екен атың да,
Иманды болсын затың да,
Қызметіңіз құтты боп
Пайдасы тисін халқыңа!

Одан кейін Вице-Премьер әрі әділет министрі Нағашыбай Шәйкеновке бұрылып:

Ассаламуғалейкүм, Нағашыбай,
Еңбегің сіңе берсін алашыңа-ай,
Тұрасың экраннан закон соғып,
Қоясың шалдармен де таласып-ай,
Қайтесің сол шалдармен көп таласып,
Жүрсеңші алашыңмен жарасып-ай! –

деген екен. Содан кейін сол жерде көрген, естіген жағдайларды әзіл өлеңге айналдырып, жырлап келіп, Жастар ісі, туризм және спорт министрі Бірғаным Әйтимоваға:

Айналайын, Бірғаным,
Арналсын сізге жырларым,
Спортсмен министр
Келген кезде, қарашы,
Менің дағы рекордсмен
Болғым келіп тұрғанын,
Жастарына қазақтың
Таныта бер әлемнің

Ойы менен қырларын,
Спорттың сансыз сырларын,
Еліңе еңбек етуден
Қажымағын, тынбағын,
Тоқталайын осымен,
Әйтпесе, менің, байқаймын,
Бірғанымды келіп тұр,
Күндіз-түні жырлағым! –

депті әзілдеп. Президент аппаратының жауапты қызметкері Оралбай Әбдікәрімовке арнап:

Айтайын жақсы тілекті,
Орекеңдей ағаға,
Қолындағы билігін
Жұмсасын ізгі шараға,
Пана болсын Орекең,
Мына қиын заманда
Қысылып тұрған далаға,
Жүдеген ата-анаға,
Қамқор болсын балаға,
Ізгілік құйсын санаға,
Айтпасақ оны бола ма?
Өкпелеп қалса аппарат
Үкімет қалар далада! –

деген екен. Ақынның өнеріне риза болған басшылар қол соғып, алғыс айтыпты.

Оқжетпесте

Ғафу Қайырбеков ағамыз Бәдеш жеңгемізбен жылда Көкшетауға келіп демалады екен. Бір жолы сәлем бере барғанында Баянғали ақын ағасына:

Жырлары ұялаған ел ішіне,
Көз жетпес құлашы мен өрісіне,
Өзілдеп айтып кеткен әрбір сөзі
Айналған кең даланың кенішіне,
Сәлем бердік Оқжетпес – Олимптегі
Ойлы өлең, өткір сөздің Зевсіне!!! – деген екен.

Баян – сапар

1987 жылы анасы Бәтима қатты ауырып, Баянғали амалсыз Алматыдан ауылға көшетін болыпты. Анасына қарау керек, ертең бір жағдай болып кетсе, жалғыз қалған әкенің халі не болмақ? Астанадан аттанарда барлық ақын, жазушы ағалары, жолдастары жылы сөздерін айтып, қимай-қимай шығарып салыпты. Өзі қызмет істейтін «Жұлдыз» журналының коллективі жақсы тілектерін білдіріп, естелік сыйлапты. Жолдастарының атынан Серік

Тұрғынбеков өлең жазыпты.

Жүректің табар дауасын,
Табиғат деген ең шебер,
Туған жер жұпар ауасын
Жұтып бір қайтқың келсе егер.

Жол болсын дейміз Баянжан
Жырларың жатсын жосылып,
Даусыңнан сенің оянған
Қазақ пен қырғыз қосылып.

Қызметке адам қонақ қой,
Көңілің көлдей, мәрт жаның,
Қырғызға кетпей, жөн-ақ қой,

Көкшеге қарай тартқаның!

Емессің көңіл қалдырған,
Жеріндей туған дархансың,
Сексен көл сенің алдыңнан
Сексен қыз болып қарсы алсын.

Көкшенің биік құздары,
Сол құздай біз де қайсармыз,
Сағынған кезде біз дағы,
Көкшеге барып қайтармыз.

Тілектес іні, жақсы аға,
Жемісін жырдың терерсің,
Сағынтқан кезде астана,
Өзің де жетіп келерсің!

Ақын ағасы Ғафу Қайырбеков «Жұлдыздың» атынан, бүкіл ақын-жазушылардың, Алматының атынан арнаған өлеңін оқып беріпті:

Баян – сапар (Інім Б.Әлімжановқа)

«Жұлдыздың» кенжетайы, сүйкімдісі,
Мың күнге азық болған бір күнгі ісі,
Жан-жағын дауылдатқан, дабыл қаққан
Келгенде қыранға ұқсап сілкінгісі.

Шабыттың шын перзенті, қол баласы,
Ежелгі жүйріктердің олжаласы,
Қызметке туған жерге шектің сапар
Қолдасын жолдың пірі, жол данасы.

Көзінде жарқыраған болашағың,
Алдыңда болар шағың, толар шағың,
Қалықта аспан жердің арасында
Тұрмыста саз кешпесін толарсағың!

Рахмет «Жұлдызға» еткен еңбегіңе,
Жұлдыздай шыға бер сен ел көгіне,
Оранып мауқыңды бас бала қыран
Көк майса Көкшетаудың жөргегіне!
Даланың данышпаны, ол да ағасы,
Қазақтың ортасында мол бағасы,
Көкшеге қанат болып алып ұшсын
«Жұлдыздың» жырмен жазған жолдамасы!

Әрине, сендей жанды көз қия ма
Ұқсаған бойы биік боз қияға,
Махаббат, шапағатты қатар жинап
Қайтарсың аман-есен өз ұяңа!

– Ойбай-ау, Ғафеке-ау, мынадай өлең арнасаңыз, біз де ауылға көшіп кетер едік! – деп жіберіпті бір қаламдастар әзіл-шыны аралас.

Сонда Баянғалиды қолтықтап кетіп бара жатқан Ғафекең:

– Айналып кетейін Баяшка, сен менің балам сияқтысың ғой, мен сені Бақытымнан кем көрмеймін ғой! Өлең деген жүректен туады, әйтпесе, әне біреулер көшіп жатса, мұндай өлең қайда-а! – деген екен!

Кейін Ғафекең бұл өлеңін «Шұбалаң» атты кітабына енгізіпті.

Бауырлар

2007 жылы Көкшетауда, Бурабайда қазақ-қырғыз парламенттері бас қосады. Қазақстан Мәжілісінің төрағасы Орал Мұхамеджанов бастаған он үш депутат пен Қырғызстан Жоғарғы Кеңесінің төрағасы Марат Сұлтанов бастаған он үш қырғыз депутатының кездесуіне сол кездегі Ақмола облысының әкімі Мәжит Есенбаев Баянғалиды арнайы шақырып, сөз сөйлеп беруін өтінеді. Сонда ақын:

Қырғызды бала күннен білетінбіз,
Бірге ойнап, Көкшетауда, күлетінбіз,
Мемлекет екендігін білмейтінбіз
Қазақтың руы ғой деп жүретінбіз!

Қырғыздар Омбы барды, Үркіт асты,
Неліктен Ыстықкөлден үркіп қашты?
Сібірдің сақылдаған аязында
Сауда ғып, сықырлатып күртік басты,
Жырларын ер Манастың ұғар ма екен,
Вагонда өскен балдар үрпек басты,
Жағдайын жақсартпай ма сол халықтың
Тоқтатып басшыларың тақ таласты,
Жоқ әлде Енисейден іздеп жүр ме,
Қырғыздың атын жазған түркі тасты?!

Ежелден қырғыз аты тасқа түскен
Оқыдық Орхондағы ескерткіштен,
Одан да он ғасырдай бұрынырақ
Арғын, Керей, Үйсіндер хатқа түскен!

Тастардан қырғыз атын таптырдыңыз
Шаттанып, көкке қалпақ лақтырдыңыз,
Қазақтың аты жоқ деп ол тастарда
Келеді ағамын деп мат қылғыңыз,
Қырғыздың атын қашап тасқа жазған
Біз қазақ сол тастардың авторымыз!

Айналайын қырғызым,
Өзіме тартқан түрің бар,
Ерке бала сияқты
Тәп-тәтті болған тілің бар,
Теңдесі жоқ әлемде
Телегей теңіз жырың бар,
Байтақ жатқан қазаққа
Ағандай көріп еркеле,
Ініңдей көріп еркеле,
Он сегіз мың ғаламда
Еркелігіңді көтерер
Қазақтан басқа кімің бар!?

Бұдан соң Баянғали Манасты айтқанда, жиналғандар риза болып, қырғыз елшісі жылап жіберіпті. Қырғыз депутаттары қалтасына бір уыс ақша салыпты.

Сонда ақын:

– Құдай берейін десе, Алатауға бармай-ақ, қырғыздар Көкшетауға өздері-ақ әкеліп береді екен ғой! Как хорошо быть акыном, берешь открыто, с почетом! А акимы берут скрытно! – деген екен.

Ақынның өнеріне риза болған қос парламент тік түрегеп қол соғып, алғыс айтыпты.

Мәдениетті қойлар

Баянғали Алматыда қызмет істеп жүргенде Москвада оқитын Монғол елінің жазушылары Жағдалын Лхагва, Гунсен екеуін халық шаруашылығы жетістіктерінің көрмесіне қыдыртып апарады. Сонда сарық қойлардың беттері бері қарап түскен суретін көріп, екі қонақтың бірі:

– Почему так снимали? Где курдюк? – деп сұрайды. Оның қазақтың құйрықты қойларын іздеп тұрғанын түсінген Баянғали:

– Наши овцы цивилизованные, гостям не показывают свой зад! – деген екен.

Ғабиден мен Нәбиден

Бір күні Шерхан Мұртаза, Нәбиден Әбутәлиев екеуі келе жатып, Баянғалимен кездеседі. Сонда Баянғали інісін «Палуан» деп еркелететін Шерхан:

– Әй, палуан, осы сен жұрттың бәрін сабап жүрсің ғой, мына Нәбиденді сабап берші, – дейді.

Оның сөзіне наразылық білдірген Нәбиден: «Неге мені сабайды, ол менің інім, мен оның атасы Сегіз серіні жазғам» – деп, өзіне тартады. Баянғали екі ағасының алдында тұрып: «Қалай сабаймын, Шераға?» – дейді.

Сонда Шерхан:

– Мынаны сабау керек. Бұл «СҚ» – да местком болған. Сонда: «СҚ» – да не көп, салық көп» – деп отыратын. Бір жолы картоп әкеліп беремін деп елдің ақшасын, қабын жинап алып, соңынан бәрі жайымен қалған. Сосын қабырға газетіне өлең шығарғанбыз:

Жылу жинап әр үйден,
Кетіп едің Нәбиден,
Картоп та жоқ, қап та жоқ,
Атаңа нәлет Нәбиден! – деп! Мұны сол үшін сабау керек!

Содан «Нәбиден құрдасымды саба» деп, тағы бір кездескенде айтады. Үшінші жолы топтың көзінше Шерхан Мұртаза Баянғалиға әзілдеп:

– Әй, палуан, сен менің бір тапсырмамды орындамадың ғой. Анау Нәбиденді бір сабап бер дедім, сабамай жүрсің. Бір бабыңда жүргенде қолыңа түсіп қалса, сүйкеп жіберсейші, – деп, тағы айтады.

Сонда Баянғали:

– Шераға, үш айттыңыз ғой, егер официальный жағын мойныңызға алсаңыз, мен сізге Нәбиден түгілі, Ғабиденді сабап берейін! – деген екен.

Жұлдыз бен арт

Жазушылар Одағы үйінің астыңғы қабатындағы «Қаламгер» дәмханасында әдебиет сыншысы, марқұм Төлеген Тоқбергенов Баянғалимен кездесіп қалады. Ол кезде Баянғалидың «Жұлдыз» журналына жұмысқа жаңа тұрған уақыты екен. Сонда Төлеген қарлығып шығатын дауысымен Баянғалиға: «Әй, «Жұлдызға» келдің... «Жұлдызға» келдің... Енді артыңды қысып жүр!» – депті, иығынан жұдырығымен қойғылап тұрып.

Баянғали ағасына қарап: «Ойбай, Төке-ау, жерде қыспаған артты жұлдызға шыққасын қысқан ұят емес пе?» – деген екен.

Қарауыл мен сарауыл

Қырымбет ауылында ақын Шәкен Отызбаевтың 100 жылдық тойы болғанда аудандық тұтынушылар одағы, шаруашылық басшылары (бәрі орыс екен) тік түрегеп қызмет жасап, қонақтарға құрмет көрсетеді. Сөздің бір орайы келгенде Баянғали:

Рахмет, той жасаған қарауылға,
Қарауыл үлгі болсын бар ауылға,
Қарауыл атасына той жасап еді,
Сары ауыл тұрған жоқ па караулда! – деген екен.

Шейхтың сыйлығы

1998 жылдың шілде айында Біріккен Араб Эмираттарынан шейх Наиф Мұхаммед Көкшетауға келеді. Алыстан келген құрметті меймандарды Бурабайда, Абылайхан алаңында ата дәстүріне сай өлең-жырмен қарсы алған Баянғали араб-қазақ достығы, мұсылман елдерінің ынтымағы жайында толғайды.

Сыйынып жаратушы бір құдайға,
Хош келдің теңдесі жоқ Бурабайға,
Жерінен пайғамбардың сәлем әкеп,
Рахмет, құрмет қылсаң Абылайға!

Жолына тосқауыл боп ұшынғанның,
Дұрыс қой, достық қолды ұсынғаның,
Сыйласып, ынтымақпен өсе берсін,
Баласы ғаламдағы мұсылманның!

Ақынның бұдан да басқа әзілдеп айтқан біраз өлеңдерін экология министрі Серікбек Дәукеев мәртебелі мейманға ағылшын тілінде аударып беріпті. Аттанарда ақынға ризашылық білдіріп, «Шүкрән!» («Рахмет!») деп қолын алған шейх бір мың швейцар франкін сыйлаған екен.

Мешіт

1995 жылы Еңбекшілдер ауданының тарихында тұңғыш мешіт ашылып, оған Ғабдісәләм қажының (халық Әбсәләм қажы дейді) есімі берілді. Дұға оқылып, жиын тараған соң, дастархан басында өлең айтқан Баянғали мешіт ашуға ұйтқы болған азаматтарға ризашылын білдіре келіп, Шортан қаласының әкімі Владимир Боргульге былай депті:

Рахмет, болса дағы діні басқа,
Мешітке келген Боргуль дәу құрдасқа,
Мұса, Кәшән, Мұқашқа алып барып,
Піштіртсек – болар еді нағыз қасқа!

Осы жиында «Васильковка тау-кен байыту комбинаты» Ашық акционерлік қоғамының президенті, Әбсәләм қажының немересі Хасен жаңа мешітке кілем сыйлаған екен. Баянғали ол кісіге:

Президент Қасекеңмен бір елденбіз,
Киелі Біржан жатқан бір жерденбіз,
Жол басы, өмір басы – Бұлақ басы
Ауылының кемпір-шалын бір көргенбіз,
Бұлақтың бал суынан қанып ішіп,
Доп қуып, қыр астында жүгіргенбіз,

Қиялмен көкте жүзіп, жұлдыз санап,
Жан-жаққа арман қуып жөнелгенбіз!

Қасеке, хақтың жолын тұтынғайсыз,
Ізгі болсаң, өмірде ұтылмайсыз,
Әбсәләм қажы атаңның мешітінен,
Бірақ та бір кілеммен құтылмайсыз!

Жаяу жүр өңшең молда шалдарыңыз,
Жағдайын олардың да аңғарыңыз,
Шамалап, Васильковтың бар алтынын
Жолына ізгіліктің аударыңыз! – депті.

Ақын інісінің сөзіне риза болған Қасекең: «Реті келгенде, болады, болады!» – деген екен.

Көңіл күйі

Металлургтер күнінде (Теміртау, шілде, 1992 ж.)
бір киіз үйде Баянғали Айман Мұсақожаевамен жүзде-
седі. Дастархан басында: «Ақын неге үндемейді?» –
депті әйгілі скрипкашы. Сонда Баянғали:

Кім десем мына сұлу – Айман екен,
Әлемге қазақ атын жайған екен,
Дүниені көркейтіп күйіменен
Күлімдеген қыз жайлы ойға кетем,
Әні мен сәні ғажап үйлескен жан
Күннен бе екен, жоқ әлде айдан ба екен?!
Айманымды әйбөттап барады деп
Жанындағы жолдасы қызғанып қап,
Сорымыз Теміртауда қайнар ма екен?!

– деп әзілдеп, отырған меймандарға біраз өлең шы-
ғарыпты. Қоштасарда Айман Баянғалиға алғыс айтып,
ризашылық сезімін білдірген екен.

Стоматологтың үйінде

Бір жолы Баянғали Степнякта нағашы апасы Бақыттың үйінде бір топ дәрігерлермен қонақта болыпты. Жездесі Қайыргелді Қиықов – тіс дәрігері. Қонақтар ет жеп болғасын, қалжыңдасып, кең отырады. Қыз-келіншектер: «Стоматологтың үйіне келген соң ба, тісімізді тазалағымыз кеп барады,» – деп, тіс шұқығыш алдырыпты.

Кейін өлең айтқанда Баянғали:

Емес бұл құр жиналып ет жегендік,
Ойласаң – ата жолын ескергендік,
Қазақтың дастарханы болмаса егер,
Алыстап ағайыннан кетер ме едік?
Үйіне стоматологтың келгеннен соң,
Шұқылап тісімізді еркеледік,
Стоматолог болғаныңа шүкіршілік,
Гинеколог болғанда нетер едік! – деген екен.

Сенатор мен велосипед

1997 жылы Степнякта Біржан салдың қайтыс болғанына 100 жыл толуына орай жиналыс болыпты. Оған басшылар мен бірге сенатор Қайролла Ескендіров қатысып, сөз сөйлеп, жұртты өзіне дауыс беруге шақырыпты. Халыққа қызмет қылатынын, өмір бойы адал еңбек еткенін, дача, машина жинамақ түгілі, велосипед те алмағанын айтыпты. Содан сөз кезегі Баянғалиға келгенде, жұртшылық өлең айтуын өтініпті. Ақын біраз толғап келіп, былай деген екен:

Біржансыз әннің оты жағылмайды,
Ақансыз сөз арнасы табылмайды,
Көкшенің ел мен жері аман болса,
Дарынды талай жастар жалындайды,
Көкшетау облысын жауып тынды-ау,
Ұмытып Кенесары, Абылайды,
Ағалар Көкшетауды жауып тастап,
Ұялмай Бурабайда дамылдайды,
Облыстық әкімшілік таратылып
Бытырап бастықтары қашқанымен,
Тұрғанда Ақан, Біржан асқақ әні
Көкшетау ешқашан да жабылмайды!!!

Содан ел жайын жырлап келіп, сенаторға ауысады:

Сайлауға ертең халық барып тұрсын,
Қағазын Қайрекеңе салып тұрсын,
Сенатор парламентте ел жағдайын
Айтқанда жалтақтамай ағып тұрсын,
Әйтеуір адал жігіт көрінеді,
Артында сүйеу болып халық тұрсын,
Әйтпесе велосипед ала алмаған
Қайрекең бізді қайдан қарық қылсын!

Ақынның машинасы

Баянғали елге келгелі айтыстарға, жиындарға жаяулап-жалпылап, жол-жөнекей кездескен көлікпен баратын. Ақынға бір машина беру керектігі туралы ел ішінде көп әңгіме болады. Осы сөз аудан басшылары арасында да болған екен. 1992 жылы шілде айында Кенесары-Наурызбай тойынан келе жатып аудан басшылары Жөкей ауылының іргесіндегі «Кирзуха» деп аталып кеткен тасты жерге тоқтайды. Сол жерде аудандық мәдениет бөлімінің бастығы Василий Грохвадатский, ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы Қайрат Жұмабековке: «Ақшасын тауып берсеңіз, бір жұмада Омбыдан жапонның шағын автобусын әкеп беремін» – дейді. Қайрекең «ақша болады», – дейді. Сол «боладыдан» кейін бір жұма емес, бірнеше ай өтеді – жоқ.

Сол жылы күзде аудан активі ауыл шаруашылығы қызметкерлері күні бас қосып, сөз кезегі келгенде Баянғали жерлестерін құттықтай келіп:

Ас беріп Кенесары-Наурызбайға,
Ұрандап, Абылайлап халық тұрған,
Қайтарда біздің елдің басшылары
Басына «Кирзуханың» барып тұрған,

Біз сені алақанға саламыз деп
Арқамнан Қызыр ағам қағып тұрған,
Ляпота райсоветің хан Кене үшін
Жүз грамм тас үстінде алып тұрған,
Мына орыс құлап кетсе сөз болат деп,
Сансызбай әр қимылын бағып тұрған,
Машина бір жұмада болады деп
Қайрат пен Василиің қарық қылған,
Жыл өтті жұма түгілі, машина жоқ,
Екеуі суайт екен барып тұрған! – деген екен.

Содан аудан әкімі Қызыр Жұмабаев, Баймырза шаруашылығының басшысы Есімбек Махметов, ауылдың әкімі Амандық Ахметов, атақты бригадир Қазыбек Смағұловтың демеушілігімен 1993 жылы ақынға қызмет машинасы – жаңа «Жигули» алып беріпті.

Шалбай мен далбай

Ақтөбеде өткен Абайдың 150 жылдығына арналған айтысқа (1994 ж.) облыс әкімі Пачин келмеді. Соған орай Баянғали былай деген екен:

Ертіп алып қасына,
Жеті-сегіз далбайын,
Кеп тұратын айтысқа
Оңды-ақ еді Шалбайым!

(Шалбай Құлмаханов – Ақтөбе облысының бұрынғы әкімі.)

Виски, арақ, жүң-жүң

Бішкекте, «Ақтаңдай-93» айтысында қырғыз ақынымен айтысып отырып, Баянғали сөздің бір реті келгенде былай деген екен:

Қазақ пенен қырғызды,
Жеңе алмаған жаулары

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.